

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	
Изходящ №	дата 201 г.
Входящ № 613	дата 23.11.2020г.
София 1113, Бул. Шипченски проход № 52, бл. 17 тел.: 02/ 979 29 98 ; факс: 02/ 870 21 91	

РЕЦЕНЗИЯ

от **Уч.-кор. проф. д.и.н. Александър Костов**

по конкурс

за заемане на академичната длъжност „професор“ по професионално направление:
2.2.История и археология, научна специалност: История на България (Нова българска
история – Стопанска и социална история на България през XX век) за нуждите на
секция „Нова българска история“ на Института за исторически изследвания при БАН,
обявен в „Държавен вестник“ бр. 66 от 24 юли 2020 г., с единствен кандидат доц. д-р
Даниел Христов Вачков

Единственият участник в конкурса доц. д-р Даниел Христов Вачков се е дипломирал през 1990 г. в Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ по специалността „история“. Той започва професионалната си кариера през 1990/91 учебна година като учител в 9-та Френска гимназия – София. През периода 1991 - 1994 г. е докторант в тогавашния Институт за история (от 2010 г. - Институт за исторически изследвания) при БАН. Междувременно, през 1991 – 1992 г., специализира в Центъра за европейски изследвания в гр. Нанси (Франция). От 1994 г. е преподавател по история в НГДЕК. През 1998 г. защитава дисертация и му е присъдена образователната и научна степен „доктор“. От 1997 е научен сътрудник I ст. в Института за история при БАН, а през 2008 г. е избран за ст. н. с. II степен/доцент. През 2012 – 2017 г. заема длъжността научен секретар на института, а от 2017 г. досега е негов директор. Научните му интереси са в областта на икономическата и социалната история на България през XX век.

Приведените по-горе сведения трасират извървения път на подготовка и израстване на един сериозен изследовател, а също и административен ръководител.

От представената справка е видно, че доц. Вачков отговаря на минималните изисквания според ЗРАСРБ за участие в обявения конкурс за академичната длъжност „професор“ по история на България. Той се представя със солиден брой научни публикации. Сред тях са една самостоятелна монография, четири глави от колективни монографии, 36 студии, статии и доклади, 3 участия в съставителство и научна редакция. Освен това е съавтор в 3 учебника за основни и средни училища и е публикувал три рецензии. Всичките материали, с които участва в конкурса за излезли след избирането му за доцент през 2008 г.

Основните научни занимания на д-р Вачков са свързани с икономическата история на България от края на 19 век до 1989 г. и са продължение от предишния му изследователски етап, ако приемем, че граница за него е избирането му за доцент.

В хронологичен план научните трудове на кандидата след 2008 г. са посветени на два периода.

Първият от тях обхваща времето от Освобождението на България до 1944 г.

Част от публикациите на доц. Вачков са посветени на развитието на финансите и банковото дело. Сред тях са статиите „Финансовите разходи на България за военната защита на Съединението”, „Българските държавни финансови институции и кризата около обявяването на независимостта”, „Българските финанси и изпитанията на войните от 1912-1913 г.” и „Финансовото подsigуряване на участието на България в Първата световна война”. Както се вижда дори и от заглавията им, авторът системно и методично проследява състоянието на българските финанси във върхови периоди на напрежение за страната, и главно войните. В тях той очертава огромните финансови усилия на България за подготовка на въоръжените сили и воденето на войните, особено тези от 1912 до 1918 г., както и не малкото проблеми, които са необходими да се решат във връзка с преодоляване на последствията от тези войни.

Изводите в тях са компетентно представени и обосновани въз основа на архивни материали и публикувани документи и с познаване на научните публикации по изследваните теми. Впрочем, тази характеристика е валидна и за останалите работи на доц. Вачков, с които той участва в конкурса.

Интересни и приносни са и статиите на кандидата, посветени на банковата и финансовата история на България през 30-те години въз основа на дейността на една полудържавна банка: „Банковата криза в България и появата на Банка „Български кредит“ 1934 г.“ и „Финансиране на българската индустрия в посткризисния период 1934 -1939 г. по примера на Банка „Български кредит“.

Важни публикации авторът има и по по-общи въпроси, посветени на стопанската политика и развитие на България през междувоенния период и годините на Втората световна война. Сред тях са „Икономиката през Първата световна война. Проекции в икономическата политика на българските правителства в първите следвоенни години (1919 – 1925)“ и частите, написани от него в деветия том на академичната „История на България” за периодите 1918 – 1929 и 1939 – 1944 г. Всички те показват умението на

доц. Вачков не само за прави задълбочен анализ на отделни явления и процеси, но и да ги позиционира в по-широки проблемно-теоретични рамки.

Свързани не само със стопанската, но и със социалната история на България са няколко публикации на доц. Вачков, които изясняват процеса на интегрирането на българските бежанци от Македония, Тракия и Южна Добруджа след войните от 1912 – 1918 г.). Сред тях са „Финансово-икономическите аспекти на проблема с българските бежанци след Балканските войни”, „Македонските бежанци и тяхното настаняване в България – финансово-икономически аспекти на проблема (1878 – 30 години на XX век)” и „Бежанският въпрос в следосвобожденската история на България – финансово-икономически аспекти” и др.

В тези публикации, които могат да бъдат високо оценени, Д. Вачков разглежда, през призмата на финансовата и икономическата политика, усилията на правителствата за интегрирането на българските бежанци в икономическия и социалния живот в страната. Обръща се внимание на т. нар. Бежански заем от 1926 г. и на ролята на Рене Шарон - комисаря на Обществото на народите за България за устройването на бежанците в страната. Съвсем основателно, на тази база, доц. Вачков стига до извода, че процесът на социално-икономическото интегриране на българските бежанци (около четвърт милион души) завърша с успех към средата на 30-те години на XX век.

В част от работите си, доц. Вачков е посветил усилията си върху разкриване на ролята на видни обществени фигури в стопанския живот и политика на България преди 1944 г. Сред тях са статиите за известния политически и обществен деятел (и председател на БАН) Иван Евстратиев Гешов, в които се очертават заслугите му за формирането и развитието на финансовата и данъчната система в България, както и работите, посветени на проф. Никола Стоянов - дългогодишен ръководител на Дирекцията на държавните дългове. До голяма степен в тази група може да се включи и електронната му публикация „Интелектуалците и определянето на стопанската политика на България през 20-те години на XX век”.

В отделна група могат да се обединят публикациите на доц. Вачков, посветени на икономическото развитие на България през периода на комунистическото управление в България от 1944 до 1989 г., в която са включени девет статии. Към нея спада и основният труд, с който той се представя в настоящия конкурс, а именно монографията „Аварии и катастрофи. Хроника на социалистическата индустриализация“ (София, Сиела, 2018, издание на Института за изследване на близкото минало). По тази тема доц. Вачков има още две отделни статии. Представената монография ще разгледам по-

долу. Преди това искам да посоча другите занимания и публикации на автора върху периода след 1944 г. , които са плод на разширяването на хронологичния обхват в научните изследвания на доц. Вачков.

Приноси елементи съдържа статията на до. Вачков, посветена на финансовите измерения на съветската окупация през 1944 – 1947 г. В нея дава, въз основа на многобройни факти, оценка на разходите на България във връзка с участието ѝ във войната срещу Германия, изпълнението на финансовите задължения, съгласно от условията на примирие. Свързана с този проблем е друга статия, в която той разглежда паричната обмяна през 1947 г., като я определя като форма на финансова репресия.

В няколко статии той разглежда различни въпроси, свързани с функционирането на икономиката в България преди 1989 г. като например ценообразуване, парична система, стопански реформи. В по-обобщен вид той е представил възгледите си за развитието на страната след 1944 г. в частта „Икономиката на комунистическа България (1944 – 1962)“ на колективната монография „История на Народна република България. Режимът и обществото“ (издадена през 2009 г.).

Към тази тематика, макар и косвено, се отнасят и две негови статии, посветени на социалистическата икономика в спомените на висши партийни функционери и на обикновените хора („Представите за икономиката на НРБ като източник за носталгия по комунизма“ и „Социалистическата икономика, отразена в спомените на висшите комунистически дейци“).

Именно в този контекст на неговите занимания за периода 1944-1989 г. се вписва и монографията му „Аварии и катастрофи. Хроника на комунистическата индустриализация“. Авторът заслужава похвала още с избора на темата на представения от него за хабилизация труд , която е нова за българската историография. Досега по нея няма научни разработки, както в цялост, така и по нейни отделни аспекти. Няма много публикации по темата, отнасящи се и до историята на страните от Източна Европа през периода след Втората световна война. Всичко това е усложнило задачата на доц. Вачков, поради липсата на ясно изградена теоретична рамка и на понятиен апарат. При подготовката на монографията си той е срещнал още трудности, свързани с намирането на съответните публикувани и архивни извори върху които да изгради едно адекватно на поставената си цел изложение и аргументиране на съответните изводи. Резултатът от неговата изследователска работа показва, че той е намерил успешно решение на тези проблеми. Похвални са усилията му за намиране на подходящата изворова база за написване на труда му. Използвал е многобройни

документи от бившия Партиен архив, където се съхраняват фондовете на Политбюро и на Секретариата на ЦК на БКП, материали на Централния съвет на Българските професионални съюзи, на Комисията по досиетата (съдържаща документи на Държавна сигурност и другите репресивни служби) и др., както и публикувани документи. В допълнение авторът привежда информация и от спомени и разкази на очевидци на тежки индустриални аварии и свидетели на начина на управление на тогавашната икономика.

В структурно отношение монографията включва предговор, шест глави изложение и заключение (общо 215 страници). Тя е построена върху историко-хронологически принцип, като според мен правилно е съобразена с променящите се характеристики от развитието на комунистическия режим и на процеса на „социалистическа индустриализация“ през различните ѝ етапи от установяването на „народната власт“ до края на управлението на БКП през 1989 г.

В монографията си авторът документирано разглежда политиката на управляващата партия по отношение на злополуките и аварията през различните етапи от изграждането и развитието на социалистическата индустрия и на стопанството като цяло. Той ясно посочва, че през периода на налагането и господството на сталинизма в края на 40- и началото на 50-те години на миналия век, с оглед на тогавашната вътрешна и международна обстановка, причините за тези явления се оправдават от режима с „умишленото вредителство“ на „вражески елементи“. По такъв начин се отклонява вниманието от истинските проблеми и предпоставките за зачестилите злополуки и аварии. А те, както и през този период, така и по-нататък, се крият в по-големите и по-малките грешки или умишлени погрешни решения в областта на стопанската политика на страната. Стремжът да се изгради в кратки срокове модерна индустрия, при това във всичките ѝ видове, води до сериозен натиск върху работниците и ръководителите на предприятията да изпълнят предсрочно предвидените планове, които и без това са с доста съкратени срокове. Именно по този начин се negliжират лошите и дори опасни условия на труд, като се разчита на идеологическата обработка на работниците и техния ентузиазъм. Авторът правилно отбелязва, че тази линия на поведение от страна на властта продължава не само по време на българския „голям скок напред“ от края на 50 те години, но и през следващите две десетилетия, когато се предприемат многобройни опити за по-сериозни стопански реформи. В тези условия обаче злополуките и аварията не намаляват, но дори се увеличават. В тази посока, доц. Вачков привежда многобройни доказателства за констатациите и неуспешните опити за

подобряване условията на труд и ограничаване на нещастните случаи от страната на партийни и стопански ръководства, както и от профсъюзите. В книгата си той се спира и на някои от по-големите аварии, довели до многобройни човешки жертви, като например тази в с. Згориград на 1 май 1966 г. или сериозния инцидент в содовия завод в Девня – двадесет години по-късно.

Специално влияние е отделено на проблемите и трагичните инциденти във въздушния транспорт от 60-те години насетне. В тази връзка мога да препоръчам на автора в бъдещите си изследвания, като допълнение на привлечената документална база, да използва интервюта с очевидци и специалисти от онова време, излъчени в телевизионни предавания и документални филми.

Компетентният разказ на доц. Вачков, завършва с периода след 1984 г. , когато отново обстановката е благоприятна за да се търсят външни врагове, които искат да предизвикат умишлени аварии в индустриалните предприятия и транспорта. Подобна па периода от края на 40-те години, службите за сигурност са натоварени с разкриването на потенциални причинители да подобни деяния, като този път опасността се обяснява със сложната обстановка в страната във връзка с т. нар. „възродителен процес”.

В заключение, авторът стига до мнението, че злополуките и аварията са трайна характеристика на социалистическата икономика, като същевременно режимът прикрива или омаловажава истинската им картина в контролираните от него масмедии.

Като към всеки научен труд, и към този могат да се отправят въпроси и забележки. Аз няма да представя моите коментари, защото зачитам правото на автора да защитава определена теза и да разглежда определени научни проблеми по избрания от него начин. Все пак мога да посоча някои мои бележки. Една от тях е свързана с вмъкнатата в заглавието на книгата „хроника” , която по някакъв начин олекотява впечатлението от сериозния характер на изследването.

Другата ми бележка се отнася до твърде едностранчивото (и поради това неточно) представяне в книгата (на стр. 11-12) на отношението на БРСДП (т.с.) до Първата световна война по въпросите на работническото законодателство, условията на труд в първите индустриални предприятия, към злополуките и аварията в тях. Не може да се отрече , че през втората половина на 19 и началото на 20 век в общоевропейски план

социалистическото движение има сериозен пренос за подобряване на положението на работниците, продължителност на работния ден, условия на труд и пр.

В тази посока и българските тесни социалисти, при всичките им кусури, имат своя принос за подобряване на тези условия и за намаляване на рисковете от трудови злополуки и аварии, причинени от човешкия фактор. Неглижирането на ефекта от техните действия води до принижаване на ролята на главните им трибуни за въздействие, каквито са пресата и парламента в условията на тогавашната все още „буржоазна демокрация”, като по този начин се пропуска възможност за сравнение със състоянието на свободата на словото и използването на пресата и Народното събрание в тоталитарна България по отношение на важни социално-икономически въпроси, и в частност на проблема с аварията, злополуките и катастрофите в икономиката на страната.

В заключение мога да кажа, че изследването на доц. Вачков е несъмнен принос към разкриването на реалната картина на „реалния социализъм” в България до 1989 г. и дава основа за допълнителни проучвания (негови и на други историци) въз основа на привличане на нови извори, откриване и осмисляне на нови факти, и, по възможност, без крайна емоционална или идеологическа пристрастеност.

Наред със споменатите досега публикации, главно по въпроси от стопанската история, доц. Вачков е автор и на статии, в които се проследява развитието на българската историография, като излиза и извън рамките на икономиката. Пример в това отношение са статиите му „Нови регионални стопански изследвания за периода от Освобождението до 1944 г. и техният принос за историческата наука“, „Социалистическата наука в търсене на решения на финансово-икономическите проблеми на България“ и „Историческата наука в България и Институтът за исторически изследвания при БАН“.

Не трябва да се пропускат и редица публикации на доц. Вачков, които излизат извън стопанската история. Те се отнасят както до периода до 1944 г., така и след това. Пример в това отношение е частта от колективната монография „История на Народна република България. Режимът и обществото“, посветена на политическото развитие на България през 1944 – 1953 г.

По отношение на научните публикации на доц. Вачков мога да заявя, че приемам като цяло самооценката за приносите му, изразена в приложената справка.

Висока оценка за дейността на доц. Даниел Вачков може да се даде за участието му в различни проекти. Така напр той научен ръководител в рамките на националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“, както и на научно-образователния проект „Българската история в образи и документи“. Освен това е участник в международния изследователски проект „Перифериите на империите и националните държави в Централна и Югоизточна Европа (XVII – XX в.)“, както и в екипа, работещ по проекта „Българите в Западните Балкани. (100 години преди и след Ньой)“.

Заслужава да се отбележи и неговата активност, като участник в многобройни (общо 44 от 2008 г- насам) национални и международни научни форуми (конгреси, конференции, семинари и др.).

С оглед на изискванията по настоящата процедура доц. Вачков е приложил и списък със 111 цитирания на негови научни публикации. Аз лично знам за още, които не са включени в него.

Всичко казано дотук говори за един вече утвърден учен с доказани приноси в изследователската област, покриваща главно стопанската история на България през повече от едно столетие. Като се добавят и заслугите му в административен и научно-приложен план, не ми остава друго нещо, освен да гласувам положително за избирането на доц. д-р Даниел Вачков на академичната длъжност „професор“ в конкурса по научна специалност: История на България (Нова българска история – Стопанска и социална история на България през XX век) за нуждите на секция „Нова българска история“ на Института за исторически изследвания при БАН.

Призовавам и колегите от Научното жури да сторят същото.

София, 20.11.2020 г.

Рецензент:

(чл.- кор. проф. д.и.н. Ал. Костов)